

CONFERÈNCIA SANT FELIU DE GUÍXOLS, 13 MAIG 2015, EDAT CONTEMPORÀNIA XIX I XX

FOTO 1 HABITANTS

ANYS	HABITANTS
1800	5.000
1860	6.400
1900	11.300
1930	9.000
1940	7.500
1960	10.000
1980	15.000
2015	21.000

Tanmateix el nombre d'habitatges no augmentà amb la mateixa rapidesa que la població o sigui que vivien més estrets i apilonats. Les mil dues-centes cases del 1790 només pujaren a les mil quatre-centes del 1867.

FOTO 2 I 3 PLÀNOLS 1820 I 1920

El maig de 1808 els gavatxos cremaren la sagristia del monestir on s'hi guardaven totes les relíquies de sants i santes. El 21 de juny de 1809 els francesos tornaren a Sant Feliu; la majoria de la gent abandonà la vila i es refugià a muntanya o bé intentà fugir per mar; els gavatxos hi restaren fins l'1 de setembre quan marxaren per assetjar Girona. L'italià Camilo Vacani, que hi era, ho explicava així: *“Era una cosa ben llastimosa de veure blanquejar dins del port i de la mar un gran nombre de petites embarcacions, totes carregades de gent que volia abandonar el poble abans de la nostra arribada. La calma més blanca regnava sobre aquella vasta superfície del mar; no bufava ni un alè d'aire; les embarcacions més grosses o no podien o no gosaven d'acostar-se a la platja i els quatre batallons que defensaven les altures eren manifestament insuficients per defensar-se a si mateixos i defensar també la ciutat, el port i les bateries”*

D'alferes a capità, **Narcís Massanas** es convertí en l'intermediari entre els assetjats dirigits per Álvarez de Castro i l'exèrcit espanyol. Entrà i sortí de Girona multitud de vegades, escapolint-se sempre dels francesos, organitzà avituallament de naus a Sant Feliu, aportà homes a la defensa de Girona; capitulada aquesta, ja com a capità, lluità a

Reus, La Bisbal, Olot; amb el baró d'Eroles reconquerí efímerament el castell de Figueres el maig de 1811. Fou enganyat pel bandoler "Boquica" qui el lliurà als francesos, els quals, en consell de guerra sumaríssim efectuat a Pont de Molins, el condemnaren a mort. Des del 1895 les seves restes descansen al cementiri ganxó i al castell de Figueres hi té un petit monument.

Geroni Bassart "Rufo", condecorat amb la creu de Carles III i corsari durant vint anys, fou nomenat cap de l'esquadra naval del port de Sant Feliu l'any 1808. Amb una flota de sis vaixells s'enfrontà diverses vegades contra la marina francesa. La Junta Suprema de Girona considerà que els ganxons eren "*sin disputa, la población que ha hecho mayores e importantes servicios a Gerona*" i els seus habitants foren considerats "*los primeros hermanos de los gerundenses*".

1823 arribà el sanguinari i **violent mossèn Anton** que et tornava cristià a cops de creu. Resultat: seixanta cases cremades, vint mil duros d'impostos i els liberals i els membres de l'Ajuntament refugiats dins el monestir aguantant les investides absolutistes. Marxaren els reialistes, però el gener de 1823 entraren els francesos, els famosos Cent Mil Fills de Sant Lluís i s'acabà l'experiment liberal a tot Espanya. I marxà exiliat, per liberal, en Vidal cap a Marsella. Un dels seus fills, **l'Antoni Vidal**, comerciant exportador, fou conegut com "*le catalan riche*"; amic de l'emperador Napoleó III, finançà el teatre Alsina de Sant Feliu i deixà un llegat de quinze mil francs per a pobres i per a educar infants, fet que permeté que **l'any 1872 es construís el col·legi Vidal**, on estudiaren generacions i generacions de guixolencs fins al seu tancament a la dècada de 1940.

la mort de Ferran VII el 1833; la seva dona Maria Cristina s'hagué de recolzar amb els liberals per defensar el tro de la seva petita filla Isabel, tro disputat pel seu oncle Carles. **Carlistes contra liberals**, primera guerra carlina, primera matança seriosa entre espanyols. Sant Feliu es fortificà amb parets de pedra i calç i per pagar-les es reclamà a l'exalcalde Gerard Rovira que restituís els diners que havia cobrat l'any 1823 quan s'enderrocaren els baluards i que, curiosament, s'havia oblidat de tornar a les arques municipals. liberals: una de les seves primeres decisions fou **crear els partits judicials i deixaren orfe Sant Feliu**, nomenant La Bisbal cap de partit. Els ganxons es

queixaren, fins i tot acceptaren no ser cap de partit però sempre i quan depenguessin del partit judicial de Girona.

L'any 1835 el ministre Mendizábal signava els decrets de dissolució dels ordes religiosos i la consegüent **desamortització**. Nit boja la del 28 al 29 de juliol de 1835: una massa enfurismada amb crits de “Visca Isabel, morin els frares” es dirigeix cap al monestir on hi resten i hi resen vint monjos, amb quatre escolars i dos criats. Alguns monjos s'espanten i intenten escapolar-se. L'endemà al matí troben mort el majordom que havia intentat fugir amb vuit mil lliures. El comandant de la Milícia, Rafael Patxot, i l'alcalde, Estanislau Sánchez Puy, defensen els monjos. A la matinada la turba furiosa intenta entrar al monestir però són rebutjats per la tropa. El matí del dia 29, protegits per la Milícia, els monjos embarquen cap a Barcelona: deixen els mobles, les robes, les joies, l'arxiu. Només s'emporten vint-i-tres duros per cap. Res més. I per allargar el seu martiri s'han de passar tot el dia aturats davant la platja, doncs és un dia de calma i el vaixell no es mou. El 30 de juliol el vent els arrossega i el dia 31 poden arribar a Barcelona. D'allà uns es dirigeixen a Mallorca, altres a Roses, i a finals d'any tots restaven a França. Per cert, la majoria dels monjos eren nascuts a terres gironines.

Estanislau Sánchez Puy, alcalde. Nomenat l'any 1828, acabem de veure que defensà els monjos contra la turba el juliol de 1835. Era conegut com en “**xinxes i polls**” perquè es posava per tot arreu, volia saber-ho i controlar-ho tot.

acabar amb el **salt de Calassanç**, Durant el seu mandat diversos joves es feriren llançant-se des del penya-segat i la solució de l'alcalde fou ordenar tirar centenars de carretades de pedres en el forat, per tapar-lo. “*Desde entonces la cala de San Pere y San Feliu, que podía recorrerse buceando, quedó transformada en una fresca y tenebrosa playa, a la cual da acceso una pequeña abertura situada al lado opuesto de Calasanç; y empezó a celebrarse la cucaña marítima de la Pedrera que es aún hoy día una de los espectáculos más típicos de nuestra Fiesta Mayor*”.

la indústria del suro, les obres del port i la construcció de la via fèrria, els tres puntals gaxons de finals del segle XIX.

Quan l'any 1833 es morí el rei absolutista Ferran VII, a Sant Feliu hi havia dos carrers amples: el del Portalet i el dels Arbres (actual Rambla). Així explicava el reverend Narcís Marcillach com era la ciutat: “*Esta villa tiene hermosa posición, rectas y espaciosas calles; la Mayor, que termina en la grande plaza, así como la que da frente*

al mar, son muy buenas; hay otras dos muy anchas plantadas de árboles que sirven de paseo, y buen caserío en el centro. Está situada en un valle muy reducido, circuído de colinas plantadas de viñedos, olivos y frutales, y detrás de ellas montañas pobladas de alcornoques, cuyo corcho sirve para tapones. Su clima es sano y benigno, como que apenas se siente el invierno, sino cuando sopla el viento del N., y en verano tampoco son excesivos los calores por la suave influencia del viento del S.O. que diariamente reina. Su terreno es poco fecundo; pero con el esmero y laboriosidad de sus habitantes produce centeno, cebada, legumbres, patatas, vino, aceite y fruta en abundancia; y su pequeño llano es casi todo huerta con norias para su riego. Dentro de la villa no hay más agua que la de los pozos, que son en abundancia, y por ser muy floja sirve comúnmente para el uso de la cocina: pero fuera de ella hay algunas fuentes de muy buena agua para beber, bien que sólo dos de ellas se hallan arregladas con espita.”

El mateix 1834 s’iniciava la **construcció del nou cementiri** en el lloc conegut com a Mas Pintó, prop de l’actual carretera de Tossa.

L’any 1835 es construí el **passeig de la reina Cristina, l’actual Passeig de Mar**. L’any 1872 l’Ajuntament hi prohibí construir cases al seu mig, perquè hi havia uns espavilats als quals semblava massa ample. Una pèrdua irreparable: hi ha més trànsit, s’han d’eixamplar carrers i fer voreres i així van desapareixent **els pedrissos**, o sigui els seients de pedra que hi havia enganxats a les façanes de les cases, on la gent s’hi asseia i xerrava o simplement mirava el que passava al seu voltant, mentre parava la fresca. Uns carrers que **canviaren l’enllumenat de torxes pel d’oli, més endavant pel de petroli i que l’any 1883 era ja de gas**.

La primera **font pública** es col·locà a la plaça l’any 1859 quan el guixolenc indià Feliu Cabarrocas la regalà a tots els seus compatricis. Uns anys abans, el 1854, cinquanta hisendats ganxons havien aportat cinc mil duros per portar l’aigua potable a Sant Feliu. El poble s’enfilava pels turons, amb pujades i baixades, amb casetes de planta i pis, arrengrades en carrers costeruts que s’allunyaven del mar i buscaven les muntanyes boscoses.

FOTO 4 AJUNTAMENT

Anar a fer les Amèriques. Entre 1824 i 1862 travessaren l'Atlàntic uns trenta-cinc ganxons cada any; més de dos mil en tot el segle. I no ho feren perquè aquí es morien de gana, sinó perquè allà se'ls obrien un munt de possibilitats. **Eren joves: la majoria dels emigrants ganxons tenien entre dotze i divuit anys,** la flor de la vida. *Cinquanta y cinco duros en metálico oro o plata* és el que costava el viatge de Barcelona a L'Havana. I molt sovint els vaixells que els duïen estaven comandats o pilotats per mariners ganxons. L'Havana, Santiago, Matanzas, San Juan de Puerto Rico, Nova Orleans, Montevideo, Buenos Aires eren noms llunyans en l'espai però propers en l'ànima dels ganxons. Qui no hi tenia un fill, germà o parent? Es crearen xarxes comercials entre els que feren fortuna i els que es quedaren a Sant Feliu o s'instal·laren a Barcelona. Tots aquests emigrants afortunats fundaren l'any 1855 la **Junta de Auxilios**, una institució per aportar diners a l'hospital en la seva tasca d'ajudar els més necessitats.. Totes les **grans famílies del segle XIX:** els Llagostera, Arxer, Cibils, Casas, Patxot, Sicars, Buxó, Calçada, Bernich, Cabarrocas, Ribas, Balmaña, Rabell, Estrada, Remus, Playa, Romaguera, Font. I els llegats individuals de Miquel Surís el mateix 1855, que mig segle més tard serviria per construir **l'asil Surís i el ja citat d'Antoni Vidal i Calzada el 1867, que serviria per fundar el col·legi Vidal.**

SEGLE XIX: EL TEMPS DEL SURO

El suro, la primera rifa que li tocà a Sant Feliu de Guíxols: **l'any 1784 hi havia dos-cents homes treballant el suro; el 1833 ja n'eren cinc-cents quaranta i l'any 1901, dos mil set-cents setanta-quatre homes i quatre mil cinc-cents trenta-quatre dones treballaven en les fàbriques i obradors del suro.** Els tapers eren uns artesans especialitzats que podien arribar a **fer mil taps diaris** mentre cantaven. Els tallers estaven plens de teranyines que usaven per coagular la sang dels talls que es feien. Les fàbriques de suro on treballaven eren enormes naus amb només un gran portal d'entrada, un ample pati i els obradors, on els tapers, treballant, cantaven cançons sense parar o bé, feien llegir en veu alta un d'ells obres com *El Quijote* o *D. Juan de Serrallonga*. **Els últims vint anys del segle XIX foren l'apoteosi de la indústria surera.** No ens estranyi la quantitat de dones; les màquines les portaren a la feina: quan s'introduí **la garlopa o màquina de ribot, el taper començà a tremolar. La màquina feia quatre mil taps diaris** i no necessitava cap especialització; el taper s'ensorrà i les

fàbriques s'ompliren de dones que, per un minso salari, feien anar la garlopa. Sembla que fou el ganxó Francesc Vidal i Moner qui construí a Espanya la primera garlopa cap al 1850. Una germana seva fou la mare d'en Ferran Agulló i Vidal, "inventor" del nom Costa Brava. **Si l'oncle va deixar els tapers sense feina, el nebot restituí l'ensurt donant fama a la contrada batejant-la amb el nom de Costa Brava l'any 1908. Des de Sant Elm.**

Els xocs entre comerciants exportadors de suro i fabricants tingueren la seva màxima expressió l'any 1830 en el nomenat **motí de la Teulera**, quan un comerciant exportador barceloní intentà treure el suro que tenia guardat en una finca de Santa Cristina anomenada la Teulera, pel port de Sant Feliu. Gran gosadia. Els tapers ganxons, a qui s'hi afegiren els de Palafrugell, Palamós i Llagostera, s'hi oposaren: crits, baralles, empentes que acabaren amb les pannes cremades. Hi hagué un procés de guerra *por excitación a la rebelión* que acabà sense resoldre's.

No només vivia del suro Sant Feliu de Guíxols. A **la dècada de 1830 hi havia cinc-cents noranta-tres matriculats de marina i tres-cents dos pagesos**. Un bon equilibri que s'anà trencant a mesura que avançava el segle. A la terra, predominava la vinya fins que la fil-loxera de 1881-1885 s'endugué els ceps, substituïts per suros i pins. Fou una dura patacada la supressió de la duana l'any 1829: disminuïren per meitat el nombre de vaixells ancorats, de vuitanta a quaranta anuals; però es referen. L'any 1860 hi havia setanta-tres barques de ram, trenta-dos costaners de vela llatina i quinze de vela de creu. **Les drassanes construïren, de 1824 a 1845, dos-cents seixanta-quatre llaguts, quatre pailebots, sis bergantins i sis pollacres**. Feina per als mestres d'aixa, calafats, serradors, fusters, ferrers i corders.

Tanmateix el món mariner anava perdent la partida amb els tapers: **l'any 1877 els mariners representaven només el nou per cent dels treballadors guixolencs, davant el trenta-vuit per cent dels treballadors del suro**. Per acabar d'adobar-ho, l'aparició dels metàl·lics vaixells de vapor i la guerra de Cuba deixaren sense feina les drassanes. De mica en mica només quedaren els llaguts del sardinal. I del nord arribaren noves tècniques pesqueres: les grans xarxes convertiren la pesca en un negoci més que en un mode de vida; cap al 1870 aparegueren **els orneigs o peces d'arrossegar** que

arreplegaven tot el que trobava al fons marí; més endavant, **la teranyina**, que era com pescar a l'encesa però a l'engròs.

Malgrat tot, Sant Feliu encara emergí amb un acte heroic en el món mariner: la construcció, l'any 1890, del magnífic **edifici del Salvament** que albergava el bot Boera. Un bot per salvar naufragats en dies de tempesta, per salvar vaixells: un canó amb un arpó per llançar al buc sinistrat i un bot quasi insubmergible carregat de valents. A la platja de llevant hi havia tot el moviment de la càrrega i descàrrega efectuada pels camàlics.. Al racó de garbí, les drassanes amb els seus calafats i mestres d'aixa, cada vegada menys.

Pere Caimó. Fou pres, condemnat a mort, indultat i desterrat. Els carlins es tornaren a revoltar i Sant Feliu es tornà a emmurallar amb parets de pedra i calç i torres de defensa, anomenades tambors, per evitar les investides del **general Savalls**. Però aquest aconseguí entrar el dia de Corpus de 1872: es situà a la plaça de Sant Joan, anaren a buscar l'alcalde que estava treballant a la vinya i el portaren davant Savalls, que l'apallissà i li demanà quatre mil duros a recollir en dues hores. Al llarg del dia n'arreplegaren nou-cents, en Savalls es donà per satisfet i marxà. No era i no és fàcil ser alcalde. Quan es proclamà la **Primera República l'any 1873, Caimó tornà de l'exili i es convertí en alcalde**. I els primers decrets que signà estaven relacionats, faltaria més, amb la religió: instaurà el registre civil, el matrimoni civil, usà l'església com a caserna i expulsà el rector de la parròquia. Poc durà la seva joia; caigué la república i el juny de 1874 fou altra vegada empresonat i condemnat a dos anys d'exili.

L'any 1895 el genial arquitecte **General Guitart confeccionà un pla d'urbanisme** que pretenia unir la zona vella amb l'eixample sense gaire trasbals; per fer-ho, el 1897 s'enderrocaren les muralles del convent. Però el tema immobiliari ja era present a la vila i Guitart fou acomiadat per tal que l'Ajuntament pogués "entendre's" amb els propietaris tot esquivant el pla aprovat. Feta la llei, feta la trampa. Era l'època daurada dels arquitectes que treballaven per a una burgesia ben enriquida, per a una gent que ha deixat empremta, que ha deixat obra feta i de la qual encara en viu Sant Feliu de Guíxols.

FOTO 5 SANT FELIU 1895

Guitart construí el casino dels Nois, el casino dels Senyors, la farmàcia Ruscalleda; en Pere Pascual dissenyà la casa Sibils i la llibreria Viader i en Manuel Almeda construí la casa Llagostera i la primera casa Patxot amb el famós observatori, l'edifici més alt de Sant Feliu: vint-i-un metres fins la cúpula. No li anava enrere el Casino dels Nois que feia vint metres o el Casino La Unión. Però quedaren petits amb la remodelació del teatre Vidal o Novedades el 1901 amb els seus vint-i-vuit metres d'alçada. Una última obra: l'any 1904 l'arquitecte Guitart presentava el projecte de l'asil Surís,

la lògia Gesòria, fundada l'any 1887 amb uns trenta membres actius, la majoria comerciants i fabricants. Citem-ne uns quants: Salvador Albert, que repetí de diputat fins l'any 1923 i el 1931 fou elegit diputat a Corts; Jaume Arxer, que fou un dels fundadors de la cooperativa *La Unión*; Sebastià Cateura, Salvador Fàbregas i Narcís Duran, que foren alcaldes de Sant Feliu; Rafael Piñol, que era el director de la cooperativa *La Guixolense*. Salvi Pujol era propietari del diari *El Racionalista* i gerent de la cooperativa *La Unión*. I Josep Irla fou alcalde, diputat, president del Parlament i de la Generalitat de Catalunya.

Trenta-set carruatges de rodes i cinc tartanes de passatgers comunicaven a mitjans segle XIX els ganxons per terra. Això sí, només cap a Girona. A Tossa no hi havia camí i a Palamós era un camí de bast, de cavalleria, no apte per a l'amplada d'un carro. Per què invertir-hi temps i diners si s'hi arribava amb vaixell? Una vila com Sant Feliu **necessitava un ferrocarril**, la moderna revolució dels transports. Sant Feliu té el privilegi de dir i honrar-se que el tren fou construït amb capital ganxó. Els promotors i socis majoritaris foren els industrials **Joan Casas i Enric Hériz**, ambdós prou curiosos. En Joan Casas i Arxer, industrial i polític, fou alcalde en diverses legislatures, introduí la il·luminació amb gas el 1882 i propulsà el projecte ferroviari, com alcalde que era en aquells anys i com a accionista principal. Enric Hériz era enginyer i estava bojament enamorat de Sant Feliu; planejà i dugué a terme millores urbanes però s'enemistà amb l'alcalde de torn i el mestre d'obres als quals acusava de connivència. Interposà plets, demanà poder comprovar els comptes municipals i fins i tot es barallaren en el passeig l'alcalde i ell. L'any 1890 el denunciaren, el desterraren set anys de Sant Feliu, i marxà cap a Barcelona. Amb el nou Ajuntament del mateix 1890, el nomenaren fill adoptiu per tota la dedicació que havia esmerçat en el poble, amb obres i diners seus. Malgrat tot,

per l'ordre de desterrament no pogué tornar a Sant Feliu l'any 1892 quan s'inaugurà el tren que ell havia dissenyat i pagat en part. L'any 1895 es va suïcidar.

L'obra del tren es dugué a terme gràcies a la quantitat de petites aportacions de cent pessetes que compraren, en forma d'accions, la majoria de guixolencs. Un tren de tots per a tots. **I fou la primera via estreta de tota la península, setanta-cinc centímetres. Beneït el 29 de juny de 1892** Potser mai més el poble ha estat tan feliçment unit com aquest 30 de juny de 1892. L'escriptor Agustí Calvet, "Gaziel" ho explicava així: *"Els capells i les gorres dels homes, les ombrel·les, els mocadors i els ventalls de les dones, tremolaren enlaire, i molts ulls s'entelaren de llàgrimes, mentre una ovació delirant acompanyava el primer tren que s'esmunyia al lluny."*

Amb motiu de l'arribada del ferrocarril tingué lloc una magna exposició artística, una **Exposició Regional de Belles Arts**. Llegim la descripció que feia R. Casellas, corresponsal de *La Vanguardia*, el 19 de juliol de 1892: *De un lado las tupidas frondosidades de los bosques con sus alcornoques de sempiterno verdor, circuyendo y estrechando como en un abrazo de perenne vegetación, la villa que ilustrara con sus Toninas Fernando Patxot... y del otro, una bahía minúscula, aunque de buen calado, puerto natural en miniatura por entre cuyas aguas de índigo intenso surgen á modo de isletas puntiagudas, sinuosos escollos, tostados, oscuros, de formación granítica*

En l'exposició hi havia més de cinc-centes obres, amb peces dels germans Vayreda, Prudenci Bertrana, Casas, Urgell, Llimona, Rusiñol, Blay.

I és clar, si ja hi havia el tren, en **Santiago Rusiñol i en Ramon Casas** hi arribaren en carro des de Manlleu: *"después de cuatro días de trabajo, hechos una desgracia, ó una bendición, á juzgar por el humor que gastaban y por el calor con que defendían su sistema de locomoción, á pesar de la unánime aunque tácita, protesta de los entusiastas del progreso y del pexopalo á la marinesca"*. Sembla que la vetllada ganxona l'inspirà per iniciar les seves festes Modernistes de Sitges que tanta anomenada adquirien.

Rusiñol tornà encara dues vegades: l'abril de 1903 per visitar l'observatori Patxot i el gener i febrer de 1905, quan vingué a pintar. Ambdues vegades s'hostatjà a l'hotel Les Noies.

Es fundaren **tres casinos** en la segona meitat del segle XIX: **el dels Senyors** o de *La Unión*, aplegava els hisendats i els indians; **el casino dels Nois** o la Constància, reunia, sense distinció de classes, la gent progressista: fabricants de taps, menestrals, comerciants, lletraferits. **El casino de la Gorga** o de *La Nueva Unión* estava format per botiguers que no volien ni massa quietud (els Senyors) ni massa gresca (els Nois). Per la Festa Major, en el sorram de la platja hi muntaven **quatre envelats**: el dels Senyors, el dels Nois, el de la Gorga i el de l'Anxova, que corresponien als quatre estaments de la vila: els tres primers anaven lligats als tres casinos, i el de l'Anxova aplegava els pescadors de les tavernes que durant l'any no entraven a cap casino.

I una altra festa per distreure's, el Carnestoltes: *"1. En los tres dias de carnaval, se tolerará al público el uso de máscaras, desde la diez de la mañana hasta las cinco de la tarde. El que usáre máscaras antes ó después de dichas horas sufrirá (sea cual fuese su sexo) la multa de treinta a trescientos reales vellón, según su posibilidad pecuniaria. Los padres pagarán por sus hijos menores.*

2. Se prohíbe todo traje militar y eclesiástico, incluso las vestas de las congregaciones ó cofradía, bajo la misma pena señalada en el art. 1.

3. Si alguna máscara insultáre de palabra, ó tan siquiera se atreviese á poner la mano sobre otra persona, autorizo á la parte ofendida á que arranque la máscara al insolente para conocerle, dándome parte en seguida, que le exigiré irremisiblemente (sin distinción de sexo) la multa de trescientos reales— San Feliu de Guixols, 14 de febrero 1847.- Juan Tomás, Alcalde de esta Villa."

El Dijous Gras al capvespre, i altres diades per anunciar balls i festes, sortia **la Passada**. Tres o quatre músics, la mainada al darrera, la Bomba (com un globus amb llum a dins) portada per un camàlic i a mesura que anaven passant pels carrers se'ls afegia tota la gent, rics i pobres, homes i dones, joves i vells, en una serp riallera i joiosa.

Durant la resta de l'any, el teatre Vidal o Novedades, el teatre Alsina, el saló Goula, les tavernes, les cases de prostitució, els carnivals, la sarsuela, els codolets. Ah, els codolets, una bona moda ganxona avui perduda: explicar en veu alta a un veí situat a l'altra banda del carrer, qualsevol xafarderia. Així tothom se n'assabentava. A vegades, amb simple conversa, a vegades amb rodolins mal intencionats. Mentrestant, els homes es banyaven a La Pedrera i les dones a Calassanç. Tanmateix, banyar-se no era un costum gaire estès. La gent vivia girada al mar com a oci natatori.

Sant Feliu era un poble culte; l'any 1857 estaven alfabetitzats dos de cada tres ganxons. Els casinos i ateneus no defallien a culturitzar els seus associats amb biblioteques, conferències, jocs florals. En els obradors de les fàbriques es llegia en veu alta el *Don Juan de Serrallonga*, la *Genoveva de Brabant* i escrits dels setmanaris satírics *L'Esquella de la Torratxa* i *La Campana de Gràcia*. L'il·luminat Telèsfor Izal, mestre de l'escola pública ganxona, escrigué l'any 1872 una *Gramàtica Castellana* per a escoles de Catalunya que pretenien ensenyar el castellà a partir del català. Escoles carmelites el 1865, Cor de Maria el 1879, Divina Pastora el 1888, La Salle el 1891. I una bona prova n'és la diversitat i varietat de la premsa local: *Eco Guixolense*, *El Noticiero*, *El Guixolense*, *La Lealtad*, *Cap i Cua*, *Sol i Sombra*, *El Proletario*, *Lo Trapacer*, *Lleвор*, *El Programa*.

Guixolencs il·lustres: **Josep Roura Estrada** (1787-1860) descobrí la pólvora blanca i fou el primer instal·lador a Espanya de l'enllumenat de gas, primer a Barcelona i després a la Puerta del Sol, a Madrid; **el notari Joaquim Sala publicà una història de Sant Feliu l'any 1861**; **Joan Goula fou un aclamat director de cors i orquestres**: s'establí i morí a Buenos Aires No podia faltar a Sant Feliu un heroi mariner: el desembre de 1877 el vapor *Betis* s'enfonsà davant la platja; en Josep Patxot sortí amb el seu llagut *Pepito* i, arriscant la seva vida en diversos viatges al mig de la tempesta, aconseguí salvar tota la tripulació. Li concediren la Creu del Mèrit Naval.

Pels mateixos anys naixia un geni musical: **Juli Garreta** (1875-1925), rellotger, fill de rellotger, el temps el castigà: se li morí la seva primera dona, els dos fills que tingué amb la segona, i ell mateix ens abandonà ben jove, als cinquanta anys. Però deixà vida, obra, innovà la sardana amb obres com *Juny*, *La Pubilla*, *Preludi mediterrani*, *Recordant*, *Somnis*. No són sardanes d'espardenya, com deia Gaziel; són sardanes excelses, per a una elit. Josep Pla no s'estava d'escriure que Garreta creà la sardana vertical: fins Garreta, els sardanistes s'arrossegaven; amb ell s'enlairen cap al cel. Curiosament Garreta naixia el mateix any que morí Pep Ventura, el músic figuerenc que fixà la sardana.

El menjar: *“una terra on les arengades rovellades, les divines anxoves, el bacallà amb patates i el succulent estofat de peixopalo, amb la corresponent amanida d’enciam o escarola, pebrot cru o escalivat, ceba, olives negres confites i un punt d’allioli, no faltaven mai enlloc, com si baixessin del cel tan bon punt tocaven les dotze, al migdia, o a les set, al vespre; era una terra on el diner i la seva supèrbia perdien el temps”*. Amb aquesta nostàlgia recordava Gaziel el menjar dels ganxons. L’alimentació de l’obrer del suro en línies generals consistia en un esmorzar de sopes o peix fregit, dinar d’escudella amb poca carn, berenar amb pa i arengada i sopar un plat de llegums o verdures i bacallà; no hi mancava el vi ni la “barreja”. Eduard Bardas ho recrea magníficament: *“Les bones tavernes, les clàssiques, doncs, eren aquelles en les quals, almenys un parell de dies a la setmana, que solien ésser els dilluns – per allò, tan sa, que els dilluns encara quedava un xic de ressaca del diumenge – i els dissabtes en què hom n’havia tocat de frescos, se servien a la parròquia de bec fi les cèlebres, succulentes i, ai!, ja llegendàries porcions de peixopalo amb patates, plats, força abundants, que hom comptava a trenta cèntims o bé a trenta-cinc si el parroquià hi volia una bona cullerada suplementària d’allioli autèntic, que és, i serà in saecula saeculorum, el de xarop de munyeca i bona mà de morter i emprant només alls i oli de qualitat. Ah, minyons de Déu, aquelles monumentals cassolades de ca “sa Rifana”, de can Planas, de can Toni i d’altres tavernes per l’estil!”*. Les tavernes i prendre la fresca formaven part de la vida íntima dels ganxons. Tot amanit amb bunyols, serrans i julioles.

Però no ens penséssim pas que tot eren flors i violes, creixement i riquesa. El progrés implica sacrificis i sempre en surten perjudicats els més dèbils: **els obrers**. La forta activitat surera propicià que l’any 1872 hi haguessin a la ciutat cinc-cents afiliats a la AIT (Associació Internacional de Treballadors). La tendència de caire anarquista dominava a tot Catalunya. Les vagues se succeïren intermitentment i les tensions creixien i suraven. El mateix 1872 una vaga de paletes acabà amb forts disturbis: El governador civil envià a Sant Feliu un escamot de fatxendes per atemorir els vaguistes. El gener de 1873 fou assassinat un obrer: l’any 1883 l’alcalde Rafael Patxot fou agredit a cops de roc. El maig de 1890 es convocà la primera vaga general; una altra vaga, que durà del desembre de 1899 al març de 1900 acabà amb la mort de l’obrer Joan Soler a mans de la Guàrdia Civil. En aquesta mateixa vaga s’apedregà la casa de Rafael Patxot, nét de l’alcalde agredit anys enrere. Avi i nét respongueren també amb intransigència: tancaren la fàbrica i es traslladaren a Barcelona.

. L'any 1903 hi havia a Sant Feliu vuit societats d'ajuda mútua, tres cooperatives, onze sindicats i dues confraries de pescadors. Dins tanta influència anarco-sindicalista aparegué **mossèn Sants Boada Calzada** que intentà dirigir els obrers cap a un catolicisme social i fundà, l'any 1907, l'Ateneu Social amb una caixa d'estalvis i una cooperativa de consum.

Un record per a Rafael Patxot; hem vist com marxà enfadat de Sant Feliu, però era un geni, un filantrop, un catalanista dels bons. Havia construït un observatori astronòmic al terrat de la seva casa del Passeig. Pretenia acostar-se als déus, entendre'ls, endinsar-se en l'Univers, buscar les arrels de Sant Feliu. Publicà estudis meteorològics, finançà l'Obra del Cançoner Popular, l'Institut d'Estudis Catalans, creà la medalla d'Or del Centre Excursionista de Catalunya, s'exilià durant la Guerra Civil i ajudà, en la postguerra, els exiliats catalans. A la seva casa, en el Passeig, avui seu de la Cambra de Comerç, hi ha un magnífic rellotge de sol enrajolat, de l'any 1920, amb una frase. "*Lo ritme van seguint de les estrelles*" que pertany al poema *Canigó*, de Jacint Verdaguer, Acabem amb dues notes de progrés: l'any 1882 Sant Feliu es comunicà amb el món, de lluny, amb **el telègraf** i sacrificà més decentment el bestiar comestible amb **l'escorxador** bastit el 1889.

SEGLE XX: LA LLUM I LA GUERRA ENTRE GERMANS

El segle XX fou el segle del progrés. En els primers trenta anys els ganxons veieren l'arribada de l'electricitat, del cinema, de l'automòbil, del telèfon, del gramòfon, del port. Més tard, aparegué la rifa del turisme que temperà la patacada del suro quan aquest fou desplaçat pels plàstics. Neveres, televisors, avenços mèdics, cotxes per a tothom, transistors, la cuina de butà, la rentadora. I ja a finals de segle, els ordinadors, els microones, els mòbils. Si un ganxó del segle XVII hauria comprès la ciutat del segle XIX, un del segle XIX no entendria la del segle XXI.

L'any 1902 el rei Alfons XIII concedí a Sant Feliu de Guíxols el títol de ciutat, títol que fou rebut com qui sent ploure o a tall de broma, segons explicava la revista *Llevor*. El mateix any s'aprovava la **construcció del port** de Sant Feliu, el desembre de 1903 es

començà a dinamitar la muntanya de les Forques, vint-i-cinc explosions diàries per guanyar espai cap a la punta de Llevant.. L'any següent, l'abril de 1904, el rei Alfons XIII es presentava per posar la primera pedra de les obres del port. Els de la Lliga ho tenien clar: “*aquí, la majoria dels que us rodegen no sent amor ni desamor per vostè ni envers el que representa*”, escrigueren a la revista *Llevor*. Però la visita fou una gran festa popular.

FOTOS 6 i 7

Octavi Viader publicà l'any 1905 un **Quixot amb les pàgines de suro**, una bona forma de celebrar els 300 anys de la primera edició; **el 1906 arribava el cinema** amb la sala Internacional i després s'hi afegirien els cinemes El Guixolense i El Mundial. L'any 1909, els germans Ragolta de Calonge iniciaren la construcció d'habitatges a la feréstega platja de Sant Pol, on només hi havia el xalet de l'hisendat Pere Màrtir Estrada, el xalet de les nou punxes, una torre nova per cada fill que li naixia, segons deien.

El 1909 es creà el **grup esperantista** *Esperanto Lernejo* (escola d'esperanto) i el 1910 el grup *Frateco*.. El 28 i 29 de juny de 1914 es celebrà el Vè Congrés de la Federació Catalana d'Esperantistes i els IV Jocs Florals Esperantistes.. Anarquistes i humanistes eren els principals esperantistes, gent que creia en l'ésser humà, en la seva benèvola naturalesa, en l'educació com a mitjà per aconseguir la confraternitat, la pau i la felicitat.

Però no tot era fàcil ni Sant Feliu era una bassa d'oli La crisi del suro es feia patent: **primer fou la garlopa; a finals del segle XIX, la invenció de la corona de metall i el tap de porcellana amb ajustador de goma i més endavant l'aglomerat**. Massa competidors. Les tensions socials esclataren durant la **Setmana Tràgica de 1909**. A mitjan juliol es convocà els treballadors a vaga general, es va fer una manifestació i el 28 de juliol **es cremà amb petroli l'església de Sant Joan**, es saquejà l'edifici dels “hermanos” de La Salle i es sabotejaren les vies del tren, La repressió del govern fou dura, amb l'execució del pedagog anarquista Ferrer i Guàrdia a Barcelona, i a Sant Feliu amb detencions i el tancament de l'Escola Horaciana i del *Centro Instructivo Obrero*, ambdós d'ideologia anarquista.

Les tensions continuaren pocs anys després, amb la Primera Guerra Mundial i les pujades de preus, i un cop acabada la guerra, el 1918, amb **atur, vagues**, ruïna econòmica per als obrers empobrits. Són els anys en els quals els sindicats obrers lluitaven pels “**quatre vuits**”: vuit hores de treball, vuit de descans, vuit d’oci i vuit pessetes de salari. Mentrestant, Manel Sala, amb el pseudònim de Manel de l’Horta, publicava les *Ganxoneries*, una obra humorística que recordava unes formes de viure que s’escolaven. Són els anys en què es **construïren edificis insignes** com la casa Patxot i la Caixa d’Estalvis, obra de Rafael Masó, La Campana a la rambla del Portalet o bé l’ampliació de l’hospital. Són els anys en què tres socis, Ribot, Font i Artigas crearen amb les seves inicials una companyia de transports, la **SARFA**,

L’any 1925 **moria Juli Garreta** a l’edat de cinquanta anys., el 1932, per subscripció popular, s’inaugurava el monument a Juli Garreta, obra d’Enric Monjo. El president de la Generalitat de Catalunya **Francesc Macià inaugurà el monument**.

S’Agaró FOTO 8 Pere Màrtir xalet Punxes. l’empresari gironí Josep Ensesa i el fuster-enterramorts ganxó Vicenç Gandol en foren els promotors. Amb l’arquitecte Rafael Mas, S’Agaró era ganxó. Més tard arribaren els problemes municipals de llindes i fites, però S’Agaró va néixer a l’empara de Sant Feliu i, tot i la platja de la Conca, S’Agaró mirava més a la senyorívola Sant Feliu que a la jovenívola i tendra Platja d’Aro.

el tren petit sortí un matí de l’estació de Sant Feliu en direcció a Girona i quan arribà a l’abaixador de S’Agaró el maquinista i el fogoner s’adonaren que s’havien deixat els vagons amb els passatgers a Sant Feliu!! Hagueren de recular marxa enrere i recuperar els vagons i els clients. Tothom s’ho agafà rient. Ningú presentà denúncies, tothom fou feliç de viure una aventura. Eren altres temps.

En la mateixa dècada de 1920, el fabricant de teixits barceloní Pere Rius i Calvet, cunyat de Joan Arxer, projectà una **ciutat-jardí a la muntanya del Castellar**. Començà per reobrir els antics banys d’en Baldomero, a la Pedrera, amb el nom de Banys de Sant Elm,

FOTOS 9 I 10 PASSEIG I BANY SANT ELM

dissenyà després el passeig de pujada i el 1927 es construï el xalet Rosselló, a la corba de Sant Elm. Cap al **1928 els banys de Sant Elm** oferien banys de banyera i d’onatge,

duxes de vapor, bany turc, d'aigua freda, tèbia o calenta, progressiva, alternativa, circular i de pluja i tot combinat amb sardanes, balls, concerts, projecció de pel·lícules, cucanyes, regates, curses de natació, i partits de waterpolo. Invitaven a tothom a visitar la **Niça de la Costa Brava**.

FOTO 11 VAIXELL I ORFEÓ CATALÀ

La febre constructora afectà també la ciutat: el 1930 s'**edificava el mercat cobert** de la plaça i el 1934 es cobria la riera del Monestir. Aquests mateixos anys s'organitzaren els **Viatges Blaus**, vaixells que sortien de Barcelona els estiuencs dies festius i que vorejaven tota la Costa Brava mentre escoltaven concerts i admiraven els paisatges. Quan arribaven a Sant Feliu, era obligatori escoltar la sardana *Juny* de Juli Garreta. El director de l'Orfeó Català, Lluís Millet i l'escriptor Joaquim Ruyra, n'eren assidus.

La Segona República portà el triomf d'Esquerra Republicana de Catalunya i un ganxó que ja havia estat alcalde, començà a intervenir activament en la política catalana: **Josep Irla i Bosch** fou nomenat comissari delegat de la Generalitat a Girona, més tard diputat al Parlament de Catalunya i president del mateix.

La Guerra Civil. 1936-1939. Sant Feliu es trobà amb la seva bèstia negra: el creuer *Canarias* i els bombardeigs aeris. Trenta-set vegades les tropes feixistes bombardejaren la ciutat per mar i per aire: setanta guixolencs morts, cent trenta de ferits, sis-cents edificis afectats, entre ells l'ajuntament i les escoles. Una guerra no és mai una solució. Perquè també moriren disset ganxons a mans dels comitès revolucionaris, cent cinquanta-dos al front i trenta-tres assassinats pels feixistes en acabar la guerra. I els empresonats. I el nombre inexacte dels que s'exiliaren. L'escriptor ganxó Gaziel, que inicialment havia donat suport a la revolta, quan arribà al final de la guerra escrigué: *“Res no ha quedat en peu del que era nostre: ni el Govern, ni les institucions, ni la cultura, ni tan sols la senyera. Només ens resta, com un tros trossejat i sense ànima, la nostra vençuda terra catalana. Sí, hem perdut: Catalunya ha perdut!”*

Acabada la guerra Sant Feliu de Guíxols tenia només set mil cinc-cents habitants. Podem substantivar la vida ganxona en la dècada dels quaranta: repressió, depuració, atur, racionament, fred, gana, estraperlo, *Día del Plato Único*. Es va crear el *Auxilio Social*. Sant Feliu conservava encara un aire pagès: hi havia més de quatre-cents persones que vivien en els **masos que envoltaven la ciutat**: Vilartagues, les Comes, Bujonis i Sant Pol aplegaven **cent divuit masos**, amb les seves hortes, molins i sínies que assortien, dins la penúria, l'alimentació dels guixolencs. S'obligà a la fusió de les antigues cooperatives i en va néixer una de nova, **la cooperativa Sants Boada, coneguda com la Societat**, que arribà a tenir més de dos mil socis. La gran nevada del gener de 1947 acabà de refredar la vida ganxona, però a l'estiu, homes i dones es banyaven per separat: a llevant les dones, a garbí els homes, amb un envà de canyes que els separava.

Sota la direcció de l'arquitecte municipal Bordàs es reconstruí l'edifici de l'ajuntament i s'amplià el Passeig de Mar. En Bordàs dissenyà uns bancs -encara hi són-, amb rajoles decorades amb símbols i al·legories relacionades amb Sant Feliu: sirenes, animals marins, estrelles de mar, pastors, pescadors.

Una certa llum il·luminà la ciutat a finals de la dècada dels quaranta amb l'aparició de la **revista Àncora, la fundació del Club Excursionista Montclar i l'obertura d'una acadèmia a càrrec de Margarita Wirsing**, una dona com cal que ajudà a trencar la faixa que estrenyia Sant Feliu de Guíxols en aquestes dècades. L'any **1952 s'acabà el racionament** i a partir del 1957 el país, amb l'ajuda americana, començà a arrencar, lentament.

Sant Feliu es dedicava encara a la pesca, tot i que Roses i Palamós ja li passaven davant. **El nombre de vaques i teranyines minvava. La sardina i l'anxova eren les espècies més capturades, la meitat per vendre fresca i l'altra per salar. La indústria del suro baixava dels mil cinc-cents treballadors del 1940 als mil cent el 1962 i als sis-cents de l'any 1970.** Mentre la construcció, amb la febre edificadora del turisme, passà dels tres-cents als mil dos-cents obrers en el mateix període.

El turisme, la segona rifa segons Gaziol. l'any 1957 s'enderrocava el casino dels Senyors i s'hi construïa el Reina Elisenda, L'any 1959 es construïa el Club de Mar, arran de costa, seguit del Club Nàutic a l'altre costat i el bloc d'apartaments Joan I, al port

FOTO 12 PLATJA AMB ROQUES 1950

D'abans, finals dels cinquanta, batallant amb els turons, a la part alta s'aixecava el **Pueblo Nuevo, i Vilartagues** creixia en el sot dels Canyers, per acollir la creixent immigració que portava el turisme i la construcció. el Pla d'Urbanisme de 1961 potencià la construcció de les urbanitzacions que avui envolten Sant Feliu de Guíxols: **Molí de les Forques, Volta de l'Ametller, Sant Amanç, Les Penyes, Punta Brava, Mas Trempat**. Llegim un llarg fragment on Josep Vallverdú ens retrata nítidament els canvis produïts pel turisme, el pas del món del suro al món del turisme:

“Els de la meva generació, que érem joves en els anys que vaig viure a Sant Feliu, vam treballar encara dins la indústria del suro, estàvem acostumats a les paques, la bullida, el clor, les llesques, els rectes i els puntuts, les pelilles, el pelegrí i els caps nets; quasi cada dia vèiem vaixells mercants descarregant suro extremeny i portuguès al moll. Sant Feliu era la ciutat del suro que feia taps, que feia objectes artesans i que feia llibres de suro: grans fàbriques, velles i fosques, alternaven amb treballs casolans, majorment de tria, i cap-net, efectuats a les entrades amb vidriera, tan típiques de les cases menestrals dels nostres carrers: d'aquestes cases se'n conserven encara moltes, les que no han estat transformades en centres de servei hostaler o de restauració: aquelles cases de mobiliari senzill, que feien olor d'anxova i bugada, amb un petit verger al darrere, on hortènsies, geranis, lliris, llimoners i generibus convivien amb gats de lenta passa i mirada endormiscada.

Però ja en els anys cinquanta aquella pressió exterior de què parlava es deixava sentir i afectava els ganxons: qui tenia interessos en el suro els tenia també en la construcció d'habitatges, qui a l'hora d'invertir no ho feia en el suro -en realitat mai no ho hauria fet-; i, en canvi entrava a formar societat amb algú que pensava aixecar un hotel. Les barques ja no solament servien per calar l'art o llançar el curricà, sinó que, a l'empara del desordre reglamentari dels inicis, passejaven també turistes. Uns turistes deliciosos, que es barrejaven amb la gent del poble, que prenien cremats a la taverna, que se sorprendien que tot fos cosa pràcticament regalada. I creixia l'afluència estiuenca de visitants, no tan sols de dellà de les fronteres, sinó de dins, perquè ja hi havia cotxes

particulars. Sant Feliu va veure també la transformació del transport: la "Sarfa" va perdre l'exclusiva, el tren entrà en l'agonia, i tot de 600 i 1400 i 2CV envaïren els Empordans.

*Canviant: alguns establiments modificaren el seu aspecte, però continuaren essent aquella bugaderia, aquella dolceria, aquells moblistes. D'altres canviaren de lloc, i això desorientava un xic, perquè ens havíem acostumat a veure de sempre aquella rellotgeria o betes-i-fils en aquell concret indret, i ara s'havia traslladat un poquet més enllà i s'havia venut el local primitiu a un nou negoci. D'altres canviaren d'ocupació, i qui abans oferia ceràmica tenia ara una carnisseria o venia articles de pell o gestionava lloguers de pisos, els quals, dit sigui de pas, canviaren també de nom, i ara se'n deien apartaments. Els bars es rebatejaren cafeteries, i desaparegueren les rieres de llevant o del portalet i de ponent. Sant Elm s'esquitxava de parets i teulades, i les carreteres de Palamós i Girona semblaven més denses en cases i s'hi obrien botigues: s'iniciava la gran expansió vers el nord, Vilartagues com si ens volguéssim soldar amb Santa Cristina. Gent que havia anat vestida de fàbrica vestia ara amb roba de despatx, i algun jovenet ben plantat enviava mirades llatines a les estrangeres de cama llarga i costums de tres erres" (Josep Vallverdú: *Del suro al turisme*)*

Era un turisme familiar, d'un cert nivell, aparellant el nacional i l'estranger; majoritàriament, un turisme de segona residència. Sant Feliu de Guíxols no ha tingut mai un turisme de masses. Aquestes només arribaven esporàdicament, sobretot per assistir a les *corridas de toros* que es realitzaven des de l'any 1956 quan es construí la plaça de braus *España Brava*. S'ha de dir que hi torejaren tots els grans mestres del moment i que el seu propietari, D. Javier Pascual de Zulueta, lliurava cada any 40.000 pessetes a l'hospital. Les tavernes de pescadors es convertiren en indrets buscats pels turistes, ja que allà hi havia l'essència del poble, sense enganys ni embussos: Cal Canari, can Saura (després *Casa Pedro*, la més famosa de Sant Feliu), La Cova.

L'any 1962 s'inaugurava el Festival Internacional de Cine Amateur de la Costa Brava i el 1963 el Festival de la Porta Ferrada i l'institut Sant Elm, inaugurat el 1965. El primer institut de la Costa Brava.

El mateix 1963 l'ajuntament homenatjà l'inventor del nom de Costa Brava, **Ferran Agulló**, i col·locà un monòlit dalt Sant Elm i una estàtua femenina a la plaça del Raig

que simbolitza la Costa Brava El seu pare havia nascut en aigües ganxones, en un bergantí que feia la ruta Barcelona-Sant Feliu. Ferran Agulló tenia bufet d'advocat a Sant Feliu, aconseguí tres premis en els Jocs Florals ganxons de 1884, obtingué la Flor Natural en els del 1886 presidits per Àngel Guimerà, es casà amb Joana Sibils i es traslladà a viure a Girona. Secretari de la Lliga Regionalista, escriptor, mestre en gai saber, morí l'any 1933 en el balneari Termas Orion de Santa Coloma de Farners, propietat del matrimoni ganxó Burch Barraquer, els que havien posat traves durant anys a la urbanització de la muntanya de Sant Elm que propulsava Rius i Calvet. Ferran Agulló i l'aigua, una relació constant: pare nascut en el mar, ell casat en una vila marinera com Sant Feliu, dirigint una revista de nom *L'Atlàntida*, batejant la Costa Brava i morint en unes aigües termals.

El 2 de setembre **de 1965 o 1962??**, a les sis de la tarda, a l'horitzó s'aixecà una **tromba marina** espectacular. Les cases de Sant Feliu estan farcides de fotografies de la tromba, espectaculars i històriques.

FOTOS 13 I 14

L'any 1966 va aparèixer el transport públic, la Mundela, però l'any 1969 desaparegué el tren. El 10 d'abril de 1969 a tres quarts de deu del vespre, arribava a l'estació l'últim tren del "feliuet" o tren petit.

De la mateixa manera que en el segle XIX hi hagueren disputes entre fabricants i exportadors de suro, ara succeïren entre industrials i hotelers. L'any 1974 l'Ajuntament aprovà instal·lar al port **unes enormes sitges** que servirien per proveir de ciment el ram de la construcció. Restauradors i hotelers aconseguiren conscienciar la població que allò seria un atemptat per al turisme i per tant, per a la riquesa de Sant Feliu. Hi hagué manifestacions, escrits als diaris, reunions i un ple municipal obert en el qual s'aprovà la seva instal·lació. Tanmateix, l'Estat ho prohibí i aquí s'acabà. El turisme havia guanyat la partida:

Les eleccions municipals foren el millor termòmetre per mesurar el tarannà polític de Sant Feliu i no fallà: **si al XIX i bona part del XX la ciutat era federal**, ara votà majoritàriament socialista, del 1979 al 1999, després convergent fins al 2007 i altra volta socialista i altra volta convergent el 2011. Sant Feliu té, l'any 2011, vint-i-dos mil habitants dedicats majoritàriament als serveis (64%), a la construcció (20%), a la

indústria (14%) i un 2% a la pesca i al camp. La capgirada en cent anys ha estat total: **els dos pilars de la història ganxona, la pesca i l'agricultura han pràcticament desaparegut.** La indústria que, amb el suro, les drassanes, els teixits i els tallers mecànics, ocupà la majoria de la població fins fa quaranta anys, està de capa caiguda. La construcció en un moment difícil. I els serveis en el seu punt àlgid. Dos de cada tres ganxons que treballen estan "al servei de": oficines, escoles, comerços, hostaleria, restauració. i unes infraestructures que arriben a cobrir quasi totes les necessitats -i capricis- dels ganxons: arxiu, museus, biblioteca, instituts, auditori, escola de música, piscina coberta, pavellons esportius, Casa del Mar, residència d'avis, centre d'atenció primària, estació d'autobusos, Casal Tueda, places públiques, zones d'esbarjo.

Trenta anys de democràcia: els esdeveniments encara són massa propers per a un historiador. Només un fet que ens recorda els inicis de la història ganxona: Pedralta. El deu de desembre de 1996, a la nit, la pedra de Pedralta va caure, va perdre el seu equilibri basculant natural; es recol·locà el vint-i-cinc de maig de 1999.

Voldria acabar amb un fragment de les memòries del president de la Generalitat Josep Irla i Bosch, ganxó, home de bé, home de poble. Les va escriure l'any 1956, als vuitanta anys d'edat: *Avui, després de tantes lluites i tantes guerres inhumanes, l'home té dret a la "bona vida", i aquesta bona vida solament pot oferir-la una Catalunya políticament lliure, socialment justa, econòmicament pròspera i espiritualment gloriosa. Joves que no heu lluitat encara, penseu en els vostres avis, en els vostres pares que portaren una vida de sacrificis, sempre disposats a lluitar per l'ideal. Terra d'exili, octubre de 1956*